

In illud: Quatenus uni ex his fecistis mihi fecistis

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΦ' ΟΣΟΝ ΕΝΙ ΤΟΥΤΩΝ ΕΠΟΙΗΣΑΤΕ ΕΜΟΙ ΕΠΟΙΗΣΑΤΕ

Ἔτι πρὸς τῷ θεάματι τῆς φοβεραῆς τοῦ βασιλέως ἐπιφανείας εἰμί, ἦν ὑπογράφει τὸ εὐαγγέλιον· ἔτι κατέπτηχεν ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν φόβον τῶν εἰρημένων ἐνατενίζουσα ὡς καθορώσα τρόπον τινὰ αὐτόν τε τὸν οὐράνιον βασιλέα, καθὼς φησιν ὁ λόγος, ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης φοβερῶς προκαθήμενον· καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρόνον ἐκείνον, ὅστις ποτὲ καὶ ὁ θρόνος ἐστὶν ὁ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀχώρητον· τὰς τε ἀπείρους τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἐκείνας ἐν κύκλῳ τὸν βασιλέα περιεστῶσας· αὐτόν τε τὸν μέγαν καὶ φοβερὸν βασιλέα ἐκ τῆς ἀφράστου δόξης ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην κατακύπτοντα φύσιν καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων τῶν ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρωποὶ καὶ μέχρι τῆς φοβεραῆς ἐμφανείας ἐκείνης εὕρισκο μένων ἀθροίζοντά τε πρὸς ἑαυτὸν καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν 9.112 βεβιωμένων ἐκάστῳ τὴν κρίσιν ἐπάγοντα, τοῖς μὲν δεξιᾷ τῇ προαιρέσει συζήσασι τὰ δεξιὰ, καθὼς εἴρηται, χαριζόμενον, τοῖς δὲ σκαιοῖς τε καὶ ἀποβλήτοις τὴν κατάλληλον τοῖς βεβιωμένοις ἀποκληροῦντα ψῆφον, ἐπιλέγοντα ἑκατέρους, τοῖς μὲν τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀγαθὴν ἐκείνην φωνὴν ὅτι Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι, τοῖς δὲ τὴν φρικώδη καὶ φοβερὰν ἀπειλήν ὅτι Πορεύεσθε οἱ κατηραμένοι.

Οὕτω δέ μοι τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν τῶν ἀνεγνωσμένων φόβον διατεθείσης, ὡς πρὸς αὐτοῖς δοκεῖν εἶναι τοῖς πράγμασι καὶ τῶν παρόντων ἐπαισθάνεσθαι μηδενός, οὐδεμίαν ὁ νοῦς ἄγει σχολὴν πρὸς ἄλλο τι βλέπειν τῶν προκειμένων εἰς ἐξέτασίν τε καὶ θεωρίαν τῷ λόγῳ· καίτοι γε οὐ μικρὰ ταῦτά ἐστιν οὐδὲ ὀλίγης ζητήσεως ἄξια, τὸ γνῶναι πῶς ἔρχεται ὁ αἰὶ παρών. Ἴδου γάρ, φησί, μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας· καὶ εἰ μεθ' ἡμῶν νῦν εἶναι πεπίστευται, πῶς ἤξειν ὡς οὐ παρῶν ἐπαγγέλλεται; εἰ γὰρ Ἐν αὐτῷ ζῶμέν τε καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, οὐδεμία μηχανὴ τοῦ περιδεδραγμένου τῶν πάντων τοὺς ἐν αὐτῷ κατεχομένους τοπικῶς ἀποστήσει, ὥστε ἢ νῦν μὴ παρεῖναι τοῖς ἐμπεριεχομένοις ἢ χρόνοις ὕστερον παρέσεσθαι ποτε προσδοκῆσαι. τίς δὲ καὶ ἡ τοῦ ἀσωμάτου καθέδρα καὶ ἡ τοῦ ἀχωρήτου ἐν τῷ θρόνῳ περιγραφὴ καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὡς μείζονα ἢ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ὑπερθήσομαι. ὅπως δ' ἂν μὴ εἰς τὴν τῶν ἀποβλήτων ἀπωσθείημεν τάξιν, πρὸς 9.113 τοῦτο, καθὼς ἂν οἴός τε ᾧ, πρὸς τὸ κοινὸν κέρδος τρέψω τὸν λόγον. Σφόδρα γάρ, ἀδελφοί, σφόδρα πρὸς τὴν ἀπειλήν κατεπτόη μαι καὶ οὐκ ἄρνοῦμαι τῆς ψυχῆς μου τὸ πάθος. ἐβουλόμην δ' ἂν καὶ ὑμᾶς μὴ καταφρονητικῶς ἔχειν τῶν φόβων· Μακάριος γὰρ ὃς καταπτήσσει πάντα δι' εὐλάβειαν. ὁ δὲ καταφρονῶν πράγματος καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, φησί που τῆς σοφίας ὁ λόγος. οὐκοῦν πρὸ τῆς ὥρας τῶν κακῶν τὸ μὴ ἐν πείρᾳ τῶν σκυθρωπῶν γενέσθαι φροντίσωμεν. τίς δὲ ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν φοβερῶν; τὸ ταύτην τοῦ βίου τὴν ὁδὸν ἐλέσθαι, ἦν νῦν ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ λόγος, τὴν πρόσφατον ὄντως καὶ ζῶσαν. τίς δὲ ἡ ὁδός; Ἐπείνων, ἐδίψων, ξένος ἤμην καὶ γυμνός καὶ ἀσθενής καὶ ἐν φυλακῇ· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ διὰ τοῦτο φησὶ Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου. τί διὰ τούτων μανθάνομεν; ὅτι εὐλογία μὲν ἐστὶν ἡ τῶν ἐντολῶν ἐπιμέλεια, κατάρα δὲ ἡ πρὸς τὰς ἐντολάς ῥαθυμία. ἀγαπήσωμεν τὴν εὐλογίαν καὶ φύγωμεν τὴν κατάραν. ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἐστὶν ἐλέσθαι ἢ μὴ ἐλέσθαι κατ' ἐξουσίαν ἑκάτερον· πρὸς ὅτι γὰρ ἂν τῇ προθυμίᾳ ῥέψωμεν, ἐν ἐκείνῳ ἐσόμεθα. οὐκοῦν οἰκειωσώ μεθα τὸν τῆς εὐλογίας κύριον τὸν ἑαυτῷ τὴν περὶ τοὺς δεομένους σπουδὴν λογιζόμενον· καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε πολλὴν ἔχει κατὰ τὸν παρόντα βίον

ύλην ἢ ἐντολὴ καὶ πολλοὶ μὲν οἱ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς, πολλοὶ δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος ἔχουσιν ἐνδεῶς ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρρωστίας δαπανηθέντες. οὐκοῦν ἐν τῇ περὶ τούτους σπουδῇ τὴν ἀγαθὴν ἐπαγγελίαν ἑαυτοῖς κατορθώσωμεν· λέγω δὲ σαφῶς οὕτως περὶ τῶν ἐκ τῆς χαλεπῆς νόσου διαλωβηθέντων· ὅσω γὰρ 9.114 μείζων ἐπὶ τούτων ἢ ἀρρωστία, τοσοῦτῳ δῆλον ὅτι πλείων ἢ εὐλογία τοῖς τὸ ἐπίπονον τῆς ἐντολῆς κατορθώσασιν.

Τί οὖν χρὴ πράττειν; μὴ ἀντιβαίνειν τῇ διατάξει τοῦ πνεύματος· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ μὴ ἀλλοτριοῦσθαι τῶν κοινωνοῦντων τῆς φύσεως μηδὲ μιμεῖσθαι τοὺς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κατηγορηθέντας ἐκείνους, τὸν ἱερέα λέγω καὶ τὸν λευίτην, ἀσυμπαθῶς παραδραμόντας τὸν ἐλέους δεόμενον ἐκείνον, ὃν φησι τὸ διήγημα ὑπὸ τῶν ληστῶν ἡμιθανῆ γενέσθαι. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι ὑπαίτιοι μὴ ἐπιστραφέντες πρὸς τὰς πληγὰς ἐν γυμνῷ τῷ σώματι διοιδούσας, πῶς ἡμεῖς ἀνεύθυνοι τοὺς ὑπαιτίους μιμούμενοι; καίτοι τί τοσοῦτον ἦν ἐπὶ τοῦ τοῖς λησταῖς παραπεπτωκότος θεάσασθαι, οἷόν ἐστιν ἐπὶ τῶν ἐλαυκότων τῷ πάθει τὸ θέαμα; ὄρας ἄνθρωπον διὰ τῆς πονηρᾶς ἀρρωστίας εἰς τετραπόδου σχῆμα μεταπλασσομένον, ἀντὶ ὀπλῆς καὶ ὀνύχων ξύλα ταῖς παλάμαις ὑπολαμβανόμενον, καινὸν ἵχνος ταῖς ἀνθρωπίναις ὁδοῖς ἐπιβάλλοντα· τίς ἂν ἐκ τοῦ ἵχνους ἐπιγνοίῃ, ὅτι ἄνθρωπος τοὺς τοιοῦτους τύπους ἐνεσημήνατο τῇ πορείᾳ; ἄνθρωπος, ὁ τῷ σχήματι ὄρθιος, ὁ εἰς οὐρανὸν βλέπων, ὁ τὰς χεῖρας πρὸς τὴν τῶν ἔργων ὑπηρεσίαν παρὰ τῆς φύσεως ἔχων, οὗτος εἰς τὴν γῆν κλίνεται καὶ τετράποδον γίνεται καὶ μικρὸν ἀποδεῖ τοῦ ἄλλοτος εἶναι· ἐν δασεῖ καὶ βραγχῶντι τῷ ἄσθματι βιαίως ἔνδοθεν ἀπὸ τῶν σπλάγχχνων ὑποβρυχόμενος, μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν, καὶ τῶν ἀλόγων γινόμενος ἀθλιώτερος· τὰ μὲν γὰρ 9.115 τὸν ἀπὸ γενέσεως χαρακτήρα μέχρι παντὸς ὡς τὰ πολλὰ διεσώσατο, καὶ οὐδὲν τούτων ἕκτινος συμφορᾶς τοιαύτης εἰς ἕτερόν τινα χαρακτήρα μετεκινήθη. οὕτως δὲ ὡς περ ἀλλαχθεῖσης τῆς φύσεως ἄλλο τι φαίνεται καὶ οὐ τὸ σύνηθες ζῶον· αἱ χεῖρες αὐτῷ τὴν τῶν ποδῶν χρῆσιν καταλαμβάνουσι, τὰ γόνατα βάσεις γίνονται, αἱ δὲ κατὰ φύσιν βάσεις καὶ τὰ σφυρὰ ἢ παντελῶς ἀπορρέουσιν ἢ ὡς τι τῶν ἔξωθεν ἐφορκίων εἰκὴ παρηρητημένα κατὰ τὸ συμβὰν ἐπισύρεται. ἐν τοιοῦτοις τοίνυν βλέπων τὸν ἄνθρωπον οὐκ αἰδῆ τὴν συγγένειαν; οὐκ ἐλεεῖς τὸν ὁμόφυλον, ἀλλὰ βδελύσσει τὴν συμφορὰν καὶ μισεῖς τὸν ἰκέτην, ὡς περ θηρίου τινὸς προσβολὴν τὸν προσεγγισμὸν ἀποφεύγων; καίτοι ἔδει εὐγνωμόνως ἀναλογίζεσθαι, ὅτι σοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἄγγελος ἄπτεται, καὶ ἀσώματός τε καὶ ἄυλος ὢν τὸν σαρκὶ καὶ αἵματι ἐγκεκραμένον οὐκ ἐβδελύξατο. τί δὲ ἀγγέλους λέγω; αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων κύριος, ὁ τῆς οὐρανιας μακαριότητος βασιλεύς, διὰ σὲ ἄνθρωπος γέγονε καὶ τὸ δυσῶδες τοῦτο καὶ ῥυπαρὸν σαρκίον μετὰ τῆς ἐνδεδεμένης ἐν αὐτῷ ψυχῆς ἑαυτῷ περιέθηκεν, ἵνα τὰ σὰ πάθη διὰ τῆς ἰδίας ἐπαφῆς ἐξιάσῃται. σὺ δὲ ὁ αὐτὸς ὢν κατὰ τὴν φύσιν τῷ ἀρρωστήσαντι φεύγεις τὸν ὁμογενῆ. μὴ, ἀδελφέ, μὴ ἀρεσάτω σοὶ ἢ βουλή ἢ κακὴ. γνῶθι τίς ὢν περὶ τίνων βουλευῆ· ὅτι περὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος, οὐδὲν ἰδιάζον ἐν σεαυτῷ παρὰ τὴν κοινὴν κεκτημένος φύσιν. μὴ προαποφαίνου τοῦ μέλλοντος· ἐν ᾧ γὰρ καταψηφίζη τοῦ πάθους τέως ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι φαινομένου, ἀόριστον κατὰ πάσης τῆς φύσεως ἐκ φέρεις ἀπόφασιν· μετέχεις δὲ καὶ σὺ τῆς φύσεως παραπλησίως τοῖς πᾶσιν. οὐκοῦν ὡς ὑπὲρ κοινοῦ τοῦ πράγματος ὁ λόγος ἔστω.

Διὰ τί τοίνυν οὐδεὶς σε τῶν φαινομένων οἶκος εἰσέρχεται; 9.116 ὄρας ἀνθρώπους νομάδας ὡς περὶ τὰ βοσκήματα πρὸς τὴν τῆς τροφῆς χρεῖαν ἐσκεδασμένους· ῥάκια περικεκεντημένα, τοῦτο ἢ ἐσθῆς· βακτηρία ἐν ταῖς χερσὶ, τοῦτο τὸ ὄπλον, τοῦτο τὸ ὄχημα· οὐδὲ αὕτη δακτύλοις κατεχομένη, ἀλλὰ τισιν ὀχάνοις πρὸς τὰς παλάμας συνδεδεμένη· πήρα ῥωγαλέα, καὶ ἄρτου τρύφος, εὐρῶτι καὶ σηπεδόνι διεφθαρμένον· ἢ ἐστία, ὁ οἶκος, ἢ στιβάς, ἢ κλίνη, τὸ ταμιεῖον, ἢ τράπεζα, πᾶσα ἢ τοῦ βίου παρασκευὴ ἢ πήρα ἐστίν. εἶτα οὐ λογίζη τίς ὁ ἐν τούτοις

ών; ὅτι ἄνθρωπος, ὁ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγονώς, ὁ κυριεύειν τῆς γῆς τεταγμένος, ὁ ὑποχείριον τὴν τῶν ἀλόγων ὑπηρεσίαν ἔχων. οὗτος εἰς τοῦτο συμφορᾶς καὶ μεταβολῆς προῆλθεν, ὥστε ἀμφίβολον τὸ φαινόμενον εἶναι, οὔτε ἀνθρώπου καθαρῶς οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ζώων ἐναργῆ φέρων ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ γνωρίσματα· ἐὰν πρὸς ἄνθρωπον εἰκάσης, ἀρνεῖται τὴν ἀμορφίαν ὁ χαρακτήρ ὁ ἀνθρώπινος· ἐὰν πρὸς τὰ ἄλογα τρέψῃς τὴν εἰκασίαν, οὐδὲ ἐκεῖνα τὴν ὁμοιότητα τοῦ φαινομένου προσίεται. μόνοι τοιοῦτοι πρὸς μόνους ἑαυτοὺς βλέποντες καὶ μετ' ἀλλήλων ἀγελαζόμενοι διὰ τὴν ὁμοιοτροπίαν τοῦ πάθους· οἱ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσι βδελυκτοὶ γινόμενοι, ἀλλήλους δὲ ὑπ' ἀνάγκης οὐ βδελυσσόμενοι· πανταχόθεν γὰρ ἐξειργόμενοι ἴδιος γίνονται δῆμος, πρὸς ἀλλήλους συρρέοντες. ὄρας τοὺς ἀτερπεῖς χορευτάς, τὸν γοερὸν καὶ κατεστυγνασμένον τοῦτον χορὸν; πῶς ἐμπομπεύουσι τοῖς ἑαυτῶν δυστυχήμασιν; πῶς θεατρίζουσιν ἐν ἑαυτοῖς ἀσχημονοῦσαν τὴν φύσιν, ὥσπερ τινὲς θαυματοποιοὶ τὰς πολυτρόπους ἀρρωστίας τοῖς συνιοῦσιν ἐπιδεικνύμενοι; ποιηταὶ γοερῶν μελωδημάτων, ἐφευρεταὶ σκυθρωπῶν διηγημάτων, μελο 9.117 ποιοὶ τῶν πονηρῶν ἐκείνων ἀσμάτων, τραγωδοὶ τῆς καινῆς ταύτης καὶ δυστυχοῦς τραγωδίας, οὐκ ἀλλοτρίοις τραγωδῆμασι πρὸς τὰ πάθη χρώμενοι, ἀλλὰ διὰ τῶν οἰκείων κακῶν τὴν σκηνὴν πληροῦντες. οἷα τὰ σχήματα· οἷα τὰ διηγήματα. τί δὲ λεγόντων ἀκούομεν; πῶς παρὰ τῶν γεννησαμένων ἀπώσθησαν ἐπ' οὐδενὶ ἀδικήματι; πῶς ἀπελαύνονται μὲν πόλεων, ἀπελαύνονται δὲ συλλόγων κοινῶν, ἑορτῶν τε καὶ πανηγύρεων, ὥσπερ ἀνδροφόνοι τινὲς ἢ πατραλοῖαι τῇ ἀειφυγίᾳ κατάκριτοι, μᾶλλον δὲ κάκεινων παρὰ πολὺ δυστυχέστεροι· εἶγε τοῖς ἀνδροφόνοις μὲν ἔξεστιν ἀλλαχοῦ μεταστᾶσι μετ' ἀνθρώπων ζῆν, οὔτοι δὲ μόνοι τῶν πάντων ἀπανταχόθεν ἀπείργονται ὡς κοινοὶ τινες ἀποδεδειγμένοι πολέμιοι, οὐ στέγης μιᾶς, οὐ τραπέζης κοινῆς, οὐ χρήσεως σκευῶν ἀξιοῦμενοι. καὶ οὕτω τοῦτο δεινόν. ἀλλ' οὐδὲ πηγαὶ βρῦουσι τούτοις πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοιναὶ οὐδὲ ποταμοὶ πιστεύονται μηδὲν ἐφέλκεσθαι τοῦ τῆς ἀρρωστίας μολύσματος. ἐὰν κύων λάψῃ τοῦ ὕδατος τῇ αἰμοβόρῳ γλώσσει, οὐκ ἐνομίσθη βδελυκτὸν διὰ τὸ θηρίον τὸ ὕδωρ· ἐὰν ὁ ἄρρωστος προσεγγίσῃ τῷ ὕδατι, εὐθὺς ἀπεκηρύχθη καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τὸν ἄνθρωπον. ταῦτα διεξέρχονται, ταῦτα ὀδύρονται, διὰ τοῦτο ρίπτουσιν ἑαυτοὺς κατ' ἀνάγκην πρὸ τῶν ἀνθρώπων οἱ δειλαιοὶ, ἰκέται παντὸς τοῦ παρατυγχάνοντος γινόμενοι. πολλάκις ἐπεδάκρυσεν τῷ σκυθρωπῷ τούτῳ θεάματι, πολλάκις πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν ἀπεδυσπέτησα καὶ νῦν πρὸς τῇ μνήμῃ συγχέομαι. εἶδον πάθος ἐλεεινόν, εἶδον θέαμα δακρύων πλήρες· πρόκεινται κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν παριόντων ἀνθρώπων ἄνθρωποι νεκροί· μᾶλλον δὲ οὐκέτι ἄνθρωποι, ἀλλὰ τῶν ποτε ἀνθρώπων 9.118 ἄθλια λείψανα, συμβόλων τινῶν καὶ γνωρισμάτων εἰς τὸ πιστευθῆναι δεόμενοι. οὐ γὰρ ἔχουσιν ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως χαρακτήρων ἐπιγινώσκεσθαι ἄνθρωποι· μόνοι τῶν πάντων ἑαυτοὺς μισοῦντες, μόνοι τὴν γενέθλιον ἡμέραν διὰ κατάρας ἄγοντες· μισοῦσι γὰρ εἰκότως τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν ἄρξασαν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης ζωῆς. ἄνθρωποι, οἳ καὶ ὀνομάζειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς κοινῆς προσηγορίας αἰσχύνονται, ὡς ἂν μὴ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ὀνόματος τὴν κοινὴν φύσιν δι' ἑαυτῶν καθυβρίσειαν· οἰμωγαῖς ἀεὶ συζῶντες, ἄπαυστον τῶν θρήνων τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντες. ἕως γὰρ ἂν ἑαυτοὺς βλέπωσιν, ἀεὶ τὰς τοῦ θρηνεῖν ἔχουσιν ἀφορμάς, ἀποροῦντες ὅτι καὶ μᾶλλον ὀδύρονται, τὰ μηκέτι ὄντα τοῦ σώματος ἢ τὰ λειπόμενα· ὅσα προανάλωσεν ἢ νόσος ἢ ὅσα τῇ νόσῳ λείπεται· ὅτι βλέπουσιν ἐφ' ἑαυτῶν τοιαῦτα ἢ ὅτι οὐδὲ βλέπειν ἰσχύουσιν ἀμαυρωθείσης ἐν τῷ πάθει τῆς ὄψεως· ὅτι τοιαῦτα ἔχουσι περὶ ἑαυτῶν διηγῆσθαι ἢ ὅτι οὐδὲ διηγῆσθαι τὰ πάθη δύνανται τὴν φωνὴν ἐκ τοῦ πάθους ἀφηρημένοι· ὅτι τοιαύτη χρῶνται τροφῇ ἢ ὅτι οὐδὲ ἐκείνην εὐκόλως <παραδέχονται> ἐκ νόσου τῇ διαφθορᾷ τῶν περὶ τὸ στόμα μορίων ἐμποδίζουσης τῆς βρώσεως· ὅτι ἐν αἰσθήσει τὰ τῶν νεκρῶν δυστυχοῦσιν ἢ ὅτι καὶ τῶν αἰσθήσεων

αὐτῶν προσαφίρηται. ποῦ γὰρ παρ' ἐκείνοις ἡ ὄρασις; ποῦ δὲ ἡ ὄσφρησις; ποῦ δὲ ἡ ἀφή; ποῦ δὲ τὰ λοιπὰ τῶν αἰσθητηρίων, ἃ κατ' ὀλίγον νεμομένου τοῦ πάθους ἡ σηπεδῶν ἐπιβόσκειται;

Διὰ ταῦτα κατὰ πάντας ἀλῶνται τοὺς τόπους, καθάπερ τὰ ἄλογα πρὸς τὴν ἀφθονωτέραν νομὴν μετεξανιστάμενοι· ἐφόδιον τῆς κατὰ τὴν τροφήν ἐμπορίας τὴν συμφορὰν περιφέροντες καὶ πᾶσι 9.119 τὴν νόσον ἀνθ' ἱκετηρίας προτείνοντες καὶ τῶν χειραγωγούντων δι' ἀρρωστίαν δεόμενοι καὶ ἀλλήλους διὰ τὴν ἀπορίαν ὑποστηρίζοντες. καθ' ἑαυτὸν γὰρ ἕκαστος ἀσθενοῦντες ἔρρισμα τῷ ἑτέρῳ γίνονται τοῖς ἀλλήλων μέλεσιν ἀντὶ τῶν λειπόντων χρώμενοι· οὐ γὰρ καθ' ἓνα φαίνονται, ἀλλὰ τι ἔχει καὶ ἡ ταλαιπωρία σοφὸν εἰς τὴν τοῦ βίου ἐπίνοιαν, τὸ μετ' ἀλλήλων αὐτοὺς θέλειν ὀραῖσθαι. ὄντες γὰρ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστος ἐλεεινοί, ὡς ἂν μᾶλλον συμπαθεστέρους τοὺς ἀνθρώπους ποιήσειαν, προσθήκη τοῦ πάθους ἀλλήλοις γίνονται, τὸν πονηρὸν τῷ κοινῷ συνεισφέροντες ἔρανον, ἄλλος δι' ἄλλης τινὸς συμφορᾶς ἔλεον ἑαυτοῖς ἐρανίζοντες. ὁ μὲν χεῖρας ἠκρωτηριασμένης προτείνων, ἄλλος γαστέρα προδεικνύων φλεγμαίνουσαν καὶ πρόσωπον ἠχρειωμένον ἕτερος καὶ ἄλλος τὸ σκέλος ἀποσηπόμενον, ὁ δὲ ὃ ἂν τύχη τοῦ σώματος ἀπογυμνώσας ἐν ἐκείνῳ τὸ πάθος ἔδειξεν.

Τί οὖν; ἄρ' ἐξαρκεῖ τοσοῦτον πρὸς τὸ μηδὲν εἰς τὸν τῆς φύσεως νόμον ἐξαμαρτεῖν, αὐτὸ τοῦτο τὸ τραγωδεῖν τὰ πάθη τῆς φύσεως καὶ λόγῳ διασκευάζειν τὴν νόσον καὶ πρὸς τὴν μνήμην παθαίνεσθαι; ἢ τινος ἡμῖν καὶ ἔργου χρεῖα τοῦ ἐπιδεικνυμένου πρὸς τοὺς τοιοῦτους τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάλληλον; ὁ γὰρ εἰσιν αἱ σκιαγραφίαι πρὸς τὰ ὄντως πράγματα, τοῦτο οἱ λόγοι διεζευγμένοι τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ἐν τῷ λέγειν φησὶν ὁ κύριος εἶναι τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' ἐν τῷ ποιεῖν τὰ ἔργα τῆς σωτηρίας. οὐκοῦν ἀντιληπτέον ἡμῖν αὐτοῖς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐντολῆς. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο λεγέτω τις, ὡς ἱκανόν ἐστι πόρρω που τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἐπὶ τινος ἐσχατιᾶς ἀποικισθεῖσι τὴν τροφήν χορηγεῖν· ἢ γὰρ τοιαύτη γνώμη οὐχὶ ἐλέου τινὰ καὶ συμπαθείας ἐπίδειξιν ἔχει, ἀλλὰ τις εὐπρόσωπός ἐστιν ἐπίνοια τοῦ παντελῶς τοὺς ἀνθρώπους 9.120 τῆς ἡμετέρας ἐξορισθῆναι ζωῆς. εἶτα οὐκ αἰσχυρόμεθα τὸν ἡμῶν αὐτῶν βίον, εἰ χοίρους καὶ κύνas ὁμωροφίους ποιοῦμεθα; οὐδὲ τῆς κοίτης ἑαυτοῦ πολλάκις ἀπείργει ὁ κυνηγέτης τὸν σκύλακα. οἶδε καὶ φιλήματι τὸν μόσχον ὁ γεωργὸς δεξιῶσασθαι. καὶ οὐπω τοῦτο πολὺ, ἀλλὰ ταῖς ἰδίαις χερσὶ νίπτει τοὺς πόδας τοῦ ὄνου ὁ ὁδοιπόρος καὶ τοῖς τραύμασιν ἐπιβάλλει τὴν χεῖρα καὶ ὑποκαθαίρει τὴν κόπρον καὶ τῆς εὐνῆς ἐπιμελεῖται· τὸν δὲ ὁμογενῆ καὶ ὁμόφυλον ἀτιμότερον καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν ποιησόμεθα; μὴ ταῦτα, μή, ἀδελφοί· μὴ κυρωθῆτω αὕτη κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡ ψῆφος.

Μνησθῆναι προσήκει τίνες ὄντες περὶ τίνων βουλευόμεθα· ὅτι περὶ ἀνθρώπων ἀνθρωποι, οὐδὲν ἰδιάζον παρὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐφ' ἑαυτῶν ἔχοντες. μία πᾶσιν ἐπὶ τὸν βίον ἡ εἴσοδος· εἷς ὁ τῆς ζωῆς ἅπασι τρόπος, βρῶσις καὶ πόσις· ἢ τοῦ ζῆν ἐνέργεια ὁμοιότροπος· ἢ κατασκευὴ τῶν σωμάτων μία καὶ ἡ καταστροφή τοῦ βίου· ἅπαν τὸ σύνθετον εἰς διάλυσιν ἔρχεται· οὐδὲν τῶν συνεστώτων παγίαν ἔχει τὴν σύστασιν, πομφόλυγος δίκην ἐπ' ὀλίγον ἡμῶν τῷ πνεύματι περιταθέντος τοῦ σώματος· εἶτα ἀπέσβημεν οὐδὲν ἴχνος τοῦ προσκαίρου τούτου φυσήματος καταλιπόντες τῷ βίῳ. ἐν στήλαις καὶ λίθοις καὶ ἐπιγραφαῖς τὰ μνημόσυνα καὶ οὐδὲ ταῦτα εἰς αἰεὶ διαρκούντα. ταῦτα τοίνυν ἐπὶ σεαυτοῦ λογιζόμενος Μὴ ὑψηλοφρόνει, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἀλλὰ φοβοῦ· ἄδηλον, εἰ μὴ σαυτῷ νομοθετεῖς τὴν ἀπήνειαν. φεύγεις, εἰπέ μοι, τὸν ἀρρωστήσαντα; τί ἐγκαλεῖν ἔχων; ὅτι διέφθαρται τὸ ὑγρὸν ἐν ἐκείνῳ καὶ τις σηπεδονώδης χυμὸς ἐγκατεσπάρη τῷ αἵματι τῆς μελαίνης χολῆς τῷ ὑγρῷ παρεγχεθείσης; ταῦτα γὰρ ἔστιν ἰατρῶν ἀκούειν φυσιολογούντων τὰ πάθη. τί οὖν ἀδικεῖ ὁ ἀνθρωπος, εἰ ρευστὴ οὐσία οὐσα ἢ φύσις καὶ ἄστατος 9.121 ἐπὶ

τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀρρωστίας παρώλισθεν; σὺ δὲ οὐχ ὄραῖς καὶ ἐπὶ τῶν ὑγιαίνοντων σωμάτων, ὅτι τᾶλλα τις εὐπαθῶν φλυκτίδι πολλάκις ἢ ἀνθρακίῳ ἢ τινι τοιοῦτῳ συνηνέχθη πάθει ἐκθερμανθείσης πέρα τοῦ δέοντος περὶ τὸ μέρος τῆς ὑγρᾶς οὐσίας καὶ διὰ τοῦτο φλεγμονήν τε καὶ ἔρευθος καὶ τινὰ πυαλώδη διαφθορὰν παθούσης; τί οὖν; μὴ πολεμοῦμεν τῷ ἀρρωστήσαντι τῆς σαρκὸς μέρει; τούναντίον μὲν οὖν· ἅπαν τὸ ὑγιαῖνον τοῦ σώματος πρὸς τὴν τοῦ νενοσηκότος τρέπομεν θεραπείαν. οὐκ οὖν τὸ πάθος βδελυκτόν. ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τοῦ μέρους πονέσαντος τὸ ὑγιαῖνον ἠλλοτριούτο τῆς θεραπείας τοῦ κάμνοντος. ἀλλὰ τίς ἐστὶν αἰτία ἢ τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀφιστῶσα; τίς αὕτη; τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἀπειλήν τοῦ εἰπόντος ὅτι Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον· ἐφ' ὅσον γὰρ οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων, φησὶν, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. εἰ γὰρ ταῦτα οὕτως ἔχειν ᾧοντο, οὐκ ἂν τοιαύτην ἔσχον περὶ τῶν ἀρρωστούντων γνώμην, ὥστε ἀπωθεῖσθαι ἀφ' ἑαυτῶν καὶ μολυσμὸν οἶεσθαι τοῦ ἡμετέρου βίου τὴν περὶ τοὺς ταλαιπωρουμένους σπουδήν. οὐκοῦν εἰ πιστὸν ἠγοῦμεθα τὸν ἐπαγγειλάμενον, ἀντιληπτέον ἂν εἴη τῶν ἐντολῶν, ὧν ἄνευ οὐκ ἔστι τῶν ἐλπιζομένων ἀξιωθῆναι. ξένος καὶ γυμνὸς καὶ τροφῆς ἐνδείης, ἀσθενῶν καὶ κατάκλειστος καὶ πάντα σοι οὗτός ἐστιν, ὅσα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ προεῖρηται. ἀλήτης καὶ γυμνὸς περιέρχεται, νοσῶν δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐπιδείης διὰ τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ πάθει πενίαν. ὁ γὰρ μήτε τι τῶν οἴκοθεν ἔχων μήτε μισθωτὸς γενέσθαι δυνάμενος ἐξ ἀνάγκης πάντως ἄπορος τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἐπιτηδείων ἐστίν, δεσμώτης δὲ ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας πεπεδημένος. οὐκοῦν ὅλον τὸ πλήρωμα τῶν 9.122 ἐντολῶν ἐν τούτοις ἔχεις πληρούμενον καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων κύριον ὑπόχρεόν σοι διὰ τῆς εἰς τοῦτον φιλανθρωπίας γενόμενον. τί οὖν φιλονεικεῖς κατὰ τῆς ἰδίας ζωῆς; τὸ γὰρ σύννοικον ἑαυτῷ τὸν θεὸν τῶν ὅλων μὴ ἐθέλησαι ἔχειν οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ καθ' ἑαυτοῦ τινὰ ἰσχυρὸν γενέσθαι. ὡς γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς εἰσοικίζεται, οὕτω διὰ τῆς ἀπηνείας ἀποχωρίζεται.

Ἄρατε, φησί, τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς· ζυγὸν δὲ λέγει τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν. Ὑπακούσωμεν τῷ κελεύοντι· γενώμεθα τοῦ Χριστοῦ ὑποζύγιον, ταῖς ζεύγλαις τῆς ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐνδήσαντες, μὴ ἀποσεισώμεθα τὸν τοιοῦτον ζυγόν· χρηστός ἐστίν, ἐλαφρὸς ἐστίν, οὐ τρίβει τὸν αὐχένα τοῦ ὑπελθόντος, ἀλλὰ λεαίνει. Σπείρωμεν ἐπ' εὐλογίαις, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἵνα καὶ ἐπ' εὐλογίαις θερίσωμεν. πολύχους ὁ στάχυς ἐκ τῆς τοιαύτης ἀναβλαστήσει σπορᾶς· βαθὺ τῶν ἐντολῶν τοῦ κυρίου τὸ λήιον· ὑψηλὰ τὰ τῆς εὐλογίας γεννήματα. βούλει μαθεῖν εἰς ὅσον ἀνατείνεται ὕψος τῶν γεννημάτων ἢ αὐξήσις; αὐτῶν τῶν οὐρανίων ὑψωμάτων ἐφάπτεται· ὅσα γὰρ ἂν τούτοις ποιήσης, τοῖς οὐρανίοις θησαυροῖς καρποφορεῖς, μὴ ἀπελπίσης τῶν λεγομένων μηδὲ εὐκαταφρόνητον λογίσῃ τῶν τοιούτων τὴν φιλίαν. ἢ χεῖρ ἠκρωτηρίασται, ἀλλ' οὐκ ἀσθενεῖ πρὸς συμμαχίαν· ὁ πούς ἠκρωτίζεται, ἀλλὰ πρὸς τὸν θεὸν οὐ κωλύεται τρέχειν· ὁ ὀφθαλμὸς ἐξερρή, ἀλλὰ βλέπει διὰ τῆς ψυχῆς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀθέατα. μὴ τοίνυν τὴν ἀμορφίαν κατανόει τοῦ σώματος. μικρὸν ἀνάμεινον καὶ ὄψει τὸ παντὸς θαύματος ἀπιστότερον· οὐ γὰρ ὅσα περὶ τὴν ῥευστὴν φύσιν συμβέβηκε, ταῦτα καὶ εἰς αἰεὶ παραμένει. ἀλλ' ὅταν ἐλευθερωθῇ τῆς πρὸς τὸ φθαρτόν τε καὶ γήϊνον συμπλοκῆς ἢ ψυχῆ, τότε τῷ ἰδίῳ κάλλει ἐνωραίζεται. τεκμήριον δέ· οὐκ 9.123 ἐβδελύξατο τοῦ πτωχοῦ τὴν χεῖρα μετὰ τὸν βίον τοῦτον ὁ τρυφητὴς ἐκεῖνος ὁ πλουσίος, ἀλλ' ἠξίου γενέσθαι αὐτῷ τὸν ποτε διεφθορότα τοῦ πτωχοῦ δάκτυλον τῆς τοῦ ὕδατος σταγόνας διάκονον, ἐπιθυμῶν αὐτῇ τῇ γλώσσει τὴν περὶ τὸν δάκτυλον ἰκμάδα τοῦ πτωχοῦ περιλάψαι· οὐκ ἂν τούτου ἐπιθυμήσας, εἰ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀηδίαν τῷ χαρακτηρὶ τῆς ψυχῆς ἐνεώρα. πόσα εἰκὸς ἦν μάτην παλινωθεῖν ἐν τῇ μεταβολῇ τοῦ βίου τὸν πλούσιον; πόσα μακαρίζει τῆς ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ δυσκληρίας τὸν πένητα; πόσα καταμέμφεσθαι τὴν ἑαυτοῦ λῆξιν ὡς ἐπὶ κακῷ τῆς ψυχῆς ἀποκληρωθεῖσαν τῷ πλούτῳ; εἰ δὲ δὴ καὶ ἀναβιώναι πάλιν ἐξῆν, ἐν τίσιν

ἂν ἐδέξατο πάλιν γενέσθαι; ἄρ' ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον τοῦτον εὐδαιμονοῦσιν ἢ ἐν τοῖς δυσκληροῦσιν; ἀλλ' οὐκ ἄδηλον ὅτι προετίμησεν ἂν τῶν δυσημερούντων τὸν κλῆρον. ἀξιοῖ γὰρ γενέσθαι μηνυτὴν τοῖς ἀδελφοῖς ἐκ τῶν νεκρῶν τινα, ὡς ἂν μὴ κάκεινοι τῇ ὑπερηφανίᾳ τοῦ πλούτου βλαβέντες ἐν τῇ τρυφῇ τῆς σαρκὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ χάσμα τοῦ ἄδου κατενεχθῶσι διὰ τοῦ λείου τῆς ἡδονῆς ὀλισθήσαντες. τί οὖν οὐ σωφρονιζόμεθα τοῖς τοιούτοις τῶν διηγημάτων; τί οὐκ ἐμπορευόμεθα τὴν καλὴν ἐμπορίαν, ἣν συμβουλεύει ὁ θεῖος ἀπόστολος;

Τὸ ὑμῶν περίσσευμα, φησίν, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ὡς ἂν τὸ περισσὸν τῆς ἐκείνων ἀνέσεως ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ καὶ ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν ἀρκέσειεν. εἰ τοίνυν βουλόμεθα λαβεῖν τι χρηστόν, προλαβόντες παράσχωμεν· εἰ ἀνεθῆναι μετὰ ταῦτα, νῦν ἀναπαύσωμεν. εἰ δεχθῆναι παρ' αὐτῶν εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς, νῦν αὐτοὺς ἐν ταῖς ἡμετέραις καταδεξώμεθα· εἰ θεραπευθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν τὰ τραύματα, τοῦτο καὶ αὐτοὶ τοῖς σώμασι τῶν κεκακωμένων ποιήσωμεν. Μακάριοι γὰρ οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. 9.124 Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ἀγαθὴν μὲν εἰς ὕστερον εἶναι τὴν ἐντολήν· νυνὶ δὲ μετάδοσίν τινα καὶ κοινωνίαν τοῦ πάθους διευλαβεῖται καὶ διὰ τὸ μὴ παθεῖν τι τῶν ἀβουλήτων φεύγειν οἶεται χρῆναι τὸν προσεγγισμὸν τῶν τοιούτων. λόγοι ταῦτα καὶ προφάσεις καὶ πλάσματα καὶ τῆς περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ θεοῦ ῥαθυμίας εὐπρόσωπά τινα προκαλύμματα. τὸ δ' ἀληθὲς οὐχ οὕτως ἔχει· οὐδεὶς γὰρ ὑπεστὶ φόβος τῇ τῆς ἐντολῆς ἐργασία. μηδεὶς κακῶ τὸ κακὸν θεραπεύετω. πόσους γὰρ ἔστιν ἰδεῖν ἐκ νεότητος καὶ μέχρι γήρωσ ταῖς θεραπαίαις τούτων ἀποσχολάζοντας καὶ οὐδὲν τι τῆς κατὰ φύσιν εὐεξίας τοῦ σώματος διὰ τῆς τοιαύτης σπουδῆς ἀμαυρώσαντας; οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἐστὶ γενέσθαι ταῦτα. ἀλλ' ἐπειδὴ τινα τῶν νοσημάτων, οἷον αἱ λοιμώδεις ἐπιφοραὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα τῆς ἕξωθεν αἰτίας ἠρτημένα, ὅταν ἐκ διαφθορᾶς ἀέρος ἢ ὕδατος γίνηται, ὑποπτα τοῖς πολλοῖς ἐστίν, ὡς ἐκ τῶν προεαλωκότων καὶ πρὸς τοὺς προσεγγίζοντας διαβαίνοντα, (οὐδὲ ἐκεῖ τοῦ πάθους, ὡς οἶμαι, τῷ ὑγιαίνοντι τὴν ἀρρωστίαν ἐκ διαδόσεως ἐμποιοῦντος, ἀλλὰ τῆς κοινῆς ἐπιφορᾶς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἀρρωστήματος ἐπαγούσης) ἔσχεν αἰτίαν ἢ νόσος ὡς ἐκ τῶν προεαλωκότων καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς διαβαίνουσα. ἐνταῦθα δὲ ἔνδοθεν συνισταμένης τῆς τοῦ τοιούτου πάθους κατασκευῆς καὶ τινα τοῦ αἵματος ἐκ τῆς παρεγχύσεως τῶν φθοροποιῶν χυμῶν διαφθορὰν ὑπομένοντος ἐν τῷ κάμνοντι τὸ πάθος περιορίζεται· καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, πάρεστι καὶ ἀπὸ τούτου μαθεῖν· μὴ τις ἀπὸ τῶν εὐεκτούντων τοῖς ἀρρωστοῦσι κοινωνία τῆς κρείττονος ἕξεως γίνεται, κἂν σφόδρα λιπαρῶς τῇ θεραπείᾳ προσμένωσιν; οὐκ ἔστι ταῦτα. οὕτως οὖν εἰκὸς καὶ τὸ ἔμπαλιν μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀσθενούντων πρὸς τοὺς εὐεκτούντας μεταβαίνειν τὸ πάθος. εἰ τοίνυν τὸ μὲν 9.125 κέρδος τῆς ἐντολῆς τοσοῦτον, ὥστε βασιλείαν οὐρανῶν δι' αὐτῆς ἐτοιμάζεσθαι, ζημία δὲ πρόσεστιν οὐδεμία τῷ σώματι τοῦ θεραπεύοντος, τί τὸ κωλύον ἐστὶ λοιπὸν ἐνεργὸν εἶναι τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης;

Ἄλλ' ἐπίπονον εἶναι λέγεις τὸ βιάσασθαι φυσικῶς τὰ τοιαῦτα μυσатτομένην τῶν πολλῶν τὴν ἕξιν; καλῶς· συντίθεμαι τῷ λόγῳ, ὅτι ἐπίπονον. τί δὲ ἄλλο τῶν κατ' ἀρετὴν τελουμένων ἄπονον δείξεις; πολλοὺς ἰδρῶτας καὶ πόνους τῶν οὐρανίων ἐλπίδων ὁ θεῖος προσέταξε νόμος καὶ δυσπόρευτον τὴν ἐπὶ τὴν ζωὴν ὁδὸν τοῖς ἀνθρώποις ὑπέδειξε τοῖς ἐπιπονωτέροις καὶ τραχυτέροις τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπανταχόθεν ἀποστενώσας. Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη, φησίν, ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. τί οὖν; διὰ τοῦτο τῆς ἐλπίδος ἐκείνης τῶν ἀγαθῶν ἀμελήσωμεν, ὅτι μὴ μετὰ ῥαστώνης ἕξεστι κτήσασθαι; ἐρωτήσωμεν τὴν νεότητα, εἰ μὴ ἐπίπονος ἢ σωφροσύνη δοκεῖ ἢ τὸ ἀνέδην ταῖς ἐπιθυμίαις κεχρηῆσθαι τῆς ἐγκρατοῦς διαγωγῆς μὴ πολὺ ποθεινότερον. ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο τοῦ μὲν ὅτι ἡδύ τε καὶ εὐπετέες ἀνθεξόμεθα, πρὸς δὲ τὸ τραχὺ τῆς ἀρετῆς ἀποκνήσωμεν; οὐ ταῦτα δοκεῖ τῷ τῆς ζωῆς νομοθέτῃ τῷ τὴν πλατεῖαν καὶ κατωφερῆ καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν κατὰ τὸν βίον κωλύσαντι.

Εἰσέλθετε γάρ, φησί, διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης πύλης. οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐν τῶν διὰ πόνου κατορθουμένων καὶ τοῦτο νομίσωμεν, τὸ ἀγαγεῖν εἰς συνήθειαν ἀπεξενωμένην τοῦ βίου τὴν ἐντολήν, καὶ τὴν φυσικὴν τῶν ὑγιαινόντων ἀποστροφὴν τῇ ἐπιμονῇ τοῦ πράγματος θεραπεύσωμεν. δεινὴ γάρ ἐστὶν ἡ συνήθεια καὶ τοῖς δυσκολωτέροις εἶναι δοκοῦσιν ἡδονὴν τινα 9.126 διὰ τῆς ἐπιμονῆς ἐνεργάσασθαι. μὴ τοίνυν λεγέτω τις, ὡς ἐπίπονον, ἀλλ' ὅτι ἐπωφελές τοῖς μετιοῦσι τὸ κατορθούμενον. καὶ ἐπειδὴ μέγα τὸ κέρδος, ὑπεροπτεόν τοῦ πόνου διὰ τὸ κέρδος. ἡδὺ δὲ τῷ χρόνῳ τὸ τέως ἐπίπονον διὰ τῆς συνηθείας γενήσεται.

Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι καὶ παρ' αὐτὸν τοῦτον τὸν βίον ἐπωφελής ἐστὶ τοῖς ὑγιαίνουσιν ἢ πρὸς τοὺς ἀτυχοῦντας συμπάθεια· καλὸς γάρ ἐστὶ τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἔρανος ἐλέου ἐν ταῖς ἐτέρων δυσπραγίαις προαποκείμενος. ἐπειδὴ γὰρ μιᾷ φύσει διοικεῖται πᾶν τὸ ἀνθρώπινον καὶ οὐδὲν ἔχει οὐδεὶς τῆς διηνεκοῦς εὐπραγίας βέβαιόν τι παρ' ἑαυτῷ τὸ ἐνέχυρον, διὰ παντὸς προσήκει μεμνήσθαι τοῦ εὐαγγελικοῦ παραγγέλματος τοῦ συμβουλευόντος, ἅπερ ἂν θέλωμεν ἵνα ποιῶσιν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ποιεῖν. ἕως τοίνυν εὐπλοεῖς, ὄρεξον χεῖρα τῷ ναυαγήσαντι. κοινὴ ἡ θάλασσα, κοινὸν τὸ κλυδώνιον, κοινὴ τῶν κυμάτων ἡ ταραχὴ· ὕφαλοι καὶ σπιλάδες καὶ σκόπελοι καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τοῦ βίου ναυαγίας κακὰ ἴσον παρέχει τοῖς ναυτιλλομένοις τὸν φόβον. ἕως ἀπαθῆς εἶ, ἕως ἀκινδύνως διαπλέεις τοῦ βίου τὴν θάλασσαν, μὴ παρέλθῃς ἀνηλεῶς τὸν προσπταίσαντα. τίς ἐγγυητής σοι τῆς διηνεκοῦς εὐπλοίας; οὐπω κατῆρας εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως, οὐπω τῶν κυμάτων ἐκτὸς ἔστηκας, οὐπω σοι βέβηκεν ἐπὶ σταθεροῦ ἡ ζωὴ. ἔτι φέρῃ διὰ τοῦ βίου πελάγιος. οἷον σεαυτὸν δείξεις τῷ δυστυχήσαντι, τοιοῦτους παρασκευάσεις σεαυτῷ τοὺς συμπλέοντας. ἀλλὰ πάντες καταντήσαιμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως τῷ ἀγίῳ πνεύματι πρὸς τὴν προκειμένην τοῦ βίου ναυτιλίαν διευδιάζοντες. παρείη δὲ ἡμῖν ἡ διὰ τῶν ἐντολῶν ἐργασία καὶ τὸ τῆς ἀγάπης πηδάλιον· δι' ὧν εὐθυνόμενοι καταλάβοιμεν τὴν γῆν τῆς 9.127 ἐπαγγελίας, ἐν ἧ ἡ πόλις ἐστὶν ἡ μεγάλη, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργός ἐστὶν ὁ θεὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.